

סימן רעו

הערות בסוגיא דמתנה על מנת להחזיר

בעדה"י.

א. ארשום איזוה הערות בקצרה בסוגיא דמתנה על מנת להחזיר (סוכה מא, ב), שלמדנו על שבת תשובה דשנת תר"פ לפ"ק, פה בוסערמין יצ"ו, אם כי ראשי בל עמי לצאת בארוכה, אבל כדי שלא לאבד את הפנינים היקרים שלקטתי בסוגיא זו אבא בקצרה וברמז, ואי"ה כשירחיב ה' גבולי אשנה בל"נ פרק זה יותר בהרחבה כיד ה' הטובה עלי.

א. קשה לי אהא דדרשינן (שם) ולקחתם שתהא לקיחה לכל אחד ואחד, לכם משלכם, הלא במנחות (סה, ב) דרשינן מוספרתם לכם שתהא ספירה לכל אחד ואחד, מה ידרוש שם מהאי לכם. וביותר לפי דברי הרשב"א (שם ד"ה שתהא) דהך דדרשינן שתהא ספירה לכל אחד ואחד ידעינן מתיבת לכם, עיי"ש, א"כ גם כאן דדרשינן שתהא לקיחה לכל אחד ואחד איצטריך לכם לזה, א"כ מנא לן לדרוש משלכם, וצ"ע. ועיין פסחים (כג, א) גבי ונטעתם גבי ערלה, פלוגתא דר"י וחכמים, יעיי"ש ותלמד לכאן, וצ"ע.

ב. קשה לי, הא דקיי"ל (סוכה מו, ב) לא לקני איניש לולב ביומא קמא לקטן, דקני ולא מקנה. וכן נפסק בשו"ע להלכה (סי' תרנח ס"ו). ועיין בר"ן (כב, ב בדה"ר ד"ה גרסי בגמ') דמפרש, דאף דהתנה ע"מ להחזירה וממילא כיון דלא יכול להחזיר לא הקנה לו, וכתב דהוי כמו שהתנה תנאי שאינו יכול לקיים דהתנאי בטל, עיי"ש, וכן כתב ברשב"א (ריטב"א שם ד"ה ואמר). וקשה לי לשיטת הקדמונים, וכן נפסק בשו"ע (אבה"ע סי' קסט ס"ג) מובא בקצה"ח (סי' רמא סק"ט) גבי זיל והב לי, דהיכא דהתנה תנאי ולא חל התנאי עכ"פ חייב ליתן לו מכח שכירות. ועיין שם בקצה"ח דאמר כן בכל תנאי שלא הוי כדיני תנאים, דעכ"פ חייב מכח שכירות, והנתיבות (שם ביאורים סק"י; תורת גיטין סי' קמג סק"א) השיג עליו, דדוקא במקום שא"א להתנות שום תנאי הוי כן. עכ"פ גבי קטן דהוי מקום שאין יכול להתנות, כדברי הר"ן הנ"ל, לכ"ע הוי עכ"פ חוב מתורת שכירות, וגבי חוב אין צריך שום קנין, דקיי"ל (חו"מ סי' צו ס"ג) דיכולין לגבות חוב מקטן, ויש לגבות השכירות מקטן. וכן עיין במנחת חינוך (מצוה שצב אות א) גבי פדיון בכור, שכתב, דאי נימא דפדיון בכור הוי

מטעם חוב שנתחייב הבכור לכהן, אז אם לקח הכהן חמשת סלעים מנכסי הקטן אז יצא מצות הפדיון ופטור מפדיון אף משהגדיל, אף דהקטן אינו יכול להקנות לית לן בה, כיון דחוב הוא אין צריך להקנות הקטן, משא"כ אי נימא דהוי קנין או צריך להקנות קטן, וכיון דאינו יכול להקנות ממילא לא יצא בזה וצריך לפדות עצמו משהגדיל. עכ"פ בתורת חוב שפיר יכול לקנות מקטן, וא"כ קשה טובא למה לא ליקני לקטן במתנה ע"מ להחזיר, כיון דאינו יכול להטיל בו תנאי לכ"ע לדברי הר"ן, א"כ נתחייב הקטן מתורת שכירות, וא"כ ממילא שפיר יכול לחזור ולקנות מקטן בתורת חוב שא"צ להקנות הקטן, וצ"ע.

ג. כן קשה לי מיו"ד (סי' סא סעי' כט), כהן שמכר פרה לישראל ואמר לו על מנת שהמתנות שלי אינו תנאי והמקח קיים ויכול ליתנם לכל כהן שירצה, ע"ש בטו"ז (ס"ק ל) וש"ך (ס"ק יח) משום דהוי מתנה על מה שכתוב בתורה דתנאי בטל והמעשה קיים, וכן הוא בתוס' חולין (קלד, א ד"ה חוץ) וברא"ש שם (פ"י סי' ח). ג"כ קשה לי לשיטת הקדמונים הנ"ל דעכ"פ חייב לקיים מתורת חוב, למה נותן לכל כהן שירצה, הא עכ"פ נתחייב ליתן לו מתורת שכירות ובתורת חוב, וזה ל"ה נגד התורה שהרשתו התורה ליתנם לכל מי שירצה, זה דוקא בתורת מתנה וכאן אינו נותן לו בתורת מתנה רק בתורת חוב שנתחייב לו, וכמו באם אמר לו אני מוכר לך פרה זו חוץ ממתנותיה, דקיי"ל שם ביו"ד דהוי תנאי וצריך ליתנם למוכר משום דלא בתורת מתנה יהיב לי' רק בתורת שיוור, ששייר לעצמו המתנות, וזה ל"ה נגד התורה, דדוקא בתורת מתנה הרשהו התורה ליתן לכל מי שירצה והכ"נ כיון דאינו נותנם בתורת מתנה רק בתורת חוב גם כן ל"ה נגד התורה, וצ"ע ודו"ק.

ד. ועיין רש"י שבועות (לו, א ד"ה בו קבלת דברים), ובגליון הש"ס שהניח [דבריו] בצ"ע. ובדברינו אפשר ליישב, דמיירי באופן שהתנאי בטל והמעשה קיים דיש בו חיוב לקיים התנאי מכח שכירות, וע"כ צריך לאמן, ודו"ק. שוב מצאתי ברש"ש (שם) שהקשה ג"כ קושית הגרע"א והרגיש קצת בדברינו, עיי"ש. ומכח דברי הקדמונים שהבאתי קשה לי ג"כ אחולין קלד (ע"א), עיי"ש בתוס' (ד"ה חוץ), ודו"ק שם ותבין.

ד. קשה לי, דהתוס' (סוכה מא, ב ד"ה הילך) הקשה למה מהני מתנה ע"מ להחזיר, הא אינו יכול להקדישו.

לא אמר לו, הקדישו מוקדש, עיי"ש, קשה לי הרי כתב רש"י (פסחים ל, ב ד"ה כו"ע) דאין הקדש חל על שיעבוד שמשועבד לאחרים, והנה הצמח צדק [הקדמון] (תשובה סד) האריך לבאר היכא דאתי מחמתיה הוא משועבד לבעליו, א"כ ודאי כיון דנתן האי שור ע"מ להחזיר א"כ ודאי דהאי שור משועבד להנותן, א"כ איך חל עליו ההקדש, וצ"ע. ועיין דברי גאונים (ריש כלל ד).

ז. בסוף פסחים (קכא, ב) גבי רבי שמלאי דבעי שהחיינו מי מברך אבי הבן דעביד מצוה או כהן דמטיא הנאה לידו, וקשה לי הא תוס' כתבו (שם ז, ב ד"ה על) דעל כן מברכין ברכת טבילה לאחר טבילה, כיון דאיכא גר דאינו יכול לברך קודם טבילה, ע"כ תקנו דברכת טבילה תהיה אחר הטבילה. והנה קיי"ל (קידושין ו, ב) דפודין במתנה על מנת להחזיר, וברמב"ם (ה' אישות פ"ה הכ"ד) מבואר דמה"ט אינה מקודשת במתנה על מנת להחזיר, דכיון דצריכה להחזיר לא אתיא הנאה לידה, עיין שם, וא"כ כיון דבמתנה על מנת להחזיר לא חשיב הנאה, א"כ פשיטא דאז רק אבי הבן צריך לברך, וא"כ ממילא צריך לתקן דבכל פעם רק אבי הבן מברך, וא"כ מאי מיבעיא ליה, וצ"ע. אולם עיין ברשב"א (ח"א סי' שלח) שכתב, דגם הכא אין הטעם משום הנאה דאתי לכהן, רק מכח מצוה, עיי"ש וא"ש. ואולי יש ליישב בזה קושית הצ"ח (פסחים שם ד"ה רבי), דהקשה למה כתב בתחילה פשיטא דעל מצות פדיון הבן אבי הבן מברך, למה הקדים זאת כיון דפשיטא ליה לבעיא, ובהנ"ל א"ש, כיון דעיקר בעייתו הוא מכח דעביד מצוה, ומבואר במג"א (סי' תרצב סק"א) גבי סעודת פורים, דעל כן לא עביד שהחיינו על מצוה זו, כיון דגם ברכה לא תקנו עליה, הרי דבמקום דלא תקנו ברכה על המצוה גם שהחיינו לא מברך, ע"כ הקדים דתקנו ברכה על פדיון הבן, וא"כ שפיר מברך שהחיינו, ע"כ בעי מי מברך, וא"ש ודו"ק. רק דצ"ע דהרי מצינו שהחיינו אף בלי ברכה לעיקר מצוה, כמו בעשיית סוכה. ואולי באמת מהאי טעמא תקנו דיעשה אותה בשעת קידוש, ודו"ק. ועיין במהרש"ל סוכה (מו. א ד"ה הרואה), ומה שהקשה עליו המהרש"א (שם), ודו"ק. ועיין תשובת חתם סופר (אר"ח סי' קנו), ותשובת באר שמואל (סי' א אות ד), עיי"ש ודו"ק.

ומחמת תוקף הגלות וצער חבלי משיח קצרתי והעליתי רק ברמז מה שהעירותי זה רבות בשנים בסוגיא דמתנה ע"מ להחזיר. והשי"ת ישמחנו בגאולה שלמה בב"א

ותירצו דבאמת הוי מתנה אף אם אין יכול להקדישו, דהוי מתנה לענין מה שיהיב ליה. וכן נפסק להלכה בשו"ע (סי' תריח ס"ד). וקשה לי לדברי הסמ"ע (ח"מ סי' רמא ס"ק טו) דמפרש דהוי כמו שותפין בדבר, עיי"ש, א"כ כיון דקיי"ל דאתרוג השותפין לא מהני, למה מהני מתנה על מנת להחזיר גבי אתרוג. ועיין בקובץ על הרמב"ם (ה' לולב פ"ח הי"א) מה שהביא בשם הרשב"א (ב"ב קלז, ב ד"ה אם יכול), וכתבתי רק ברמז כי אין עתותי בידי לבאר, וגם ראשי בל עמי, ודו"ק.

ח. קשה לי על מרן החתם סופר, שהשריש בהאי מתנה ע"מ להחזיר דהוי מתנה מעליא, כיון דתלה המתנה בתנאי, א"כ אם מחיל התנאי אז הוי הקנין שקנה בשעת הקבלה קנין מוחלט ואין צריך לעשות בו קנין חדש, ע"כ הוי מתנה, משא"כ בקנין פירות אם ירצה לקנות הגוף יצטרך לעשות קנין מחדש. (עי' חתם סופר ח"מ סי' קלא; קלב; סוכה מא, ב ד"ה אא"כ). וקשה לי מש"ס איזהו נשך (ב"מ סז, א), וכן נפסק ברמב"ם (ה' מכירה פ"א הי"ב), גבי אשה ששלחה לאחד לקנות שדה מראובן, ואמר ראובן דמקנה שדהו ע"מ שבעת שיהיה לו מעות יחזור ויקנהו ממנה, ואמר לו השליח הלא האשה קרובה לך בודאי תחזיר אותו לך, וכתב שם הרמב"ם דלא קנתה האשה השדה, יען שבעת שהקנה ראובן השדה עדיין לא היה ברור לו שתחזור ותתן לו השדה, ע"כ בודאי לא הקנה את השדה להאשה, יעיי"ש. הרי דהיכא דאין ברור להמקנה ענין תנאו עדיין לא גמר להקנותו. וא"כ בכל תנאי, דמבואר ברא"ש (יבמות פ"ב סי' טו) וברשב"א (שם קו, א ד"ה בתר), מובא בסמ"ע (ח"מ סי' רמא ס"ק יח), דהיכי דמטיל תנאי הברירה ביד המקבל לקיים התנאי או לבטל הענין לגמרי דאין עוד עליו שום חיוב, וכן במתנה על מנת להחזיר כיון דהתנה בפירוש להחזיר לו ואם לא יחזיר לו לא יקנה לו, וא"כ אז שעוד לא ברור לו אם יקיים תנאו בודאי דלא גמר להקנותו במוחלט, וא"כ שוב אף דמחיל תנאי למה לא צריך קניה מחדש, וצ"ע.

ועיין בתוס' כתובות (עג, א ד"ה לא), דמשמע דאף אם מחיל התנאי צריך קידושין מחדש, א"כ לכאורה משמע שלא כדברי החתם סופר. אך יפה השיבני בני הב' המופלג כמר שמעון נ"י, דכאן גבי לולב הוי המחילה קודם שעבר על התנאי, על כן לא צריך קנין מחדש, משא"כ שם בקידושין. והיטיב אשר דבר בזה, ודו"ק.

ז. בב"ב (קלז, ב), גבי שור שנתן לו ע"מ להחזיר, אך